

BERZA LÁSZLÓ

VÁROSTÖRTÉNETI FORRÁSOK FÖLTÁRÁSA A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR BUDAPEST – GYŰJTEMÉNYÉBEN

A hazai helyismereti bibliográfiai tevékenység csak a fõlszabadulás után élenkült meg. Kultúrális életünkben, a tudomány mûvelésében, az oktatásban végbement változások, a közmûvelõdés újraértékelése, a hazafias nevelés helyes értelmezése mind a helyismereti, helytörténeti munka ébresztését sugallta.

A fõvárosban a helytörténeti dokumentumok gyûjtõ helyei már a századfordulón intézményekké alakultak. Az 1800-as évek végétõl mûködik a Budapesti Történeti Múzeum, 1901-tõl önálló intézménnyé vált az évszázadok óta megõzött írásos dokumentumok tára a Fõváros Levéltára, 1904-ben pedig a Fõvárosi Statisztikai Hivataltól elkülönült a Fõvárosi Könyvtár.¹

Adva volt tehát a várostörténeti anyag gyûjtésének, rendszerezésének lehetõsége és a három helyen fõlhalmozódó anyag mind használhatóbb forrása lett a várostörténeti kutatásnak. Igaz a fõltárás módszerei még nem alakultak ki és a kutatás egyik fontos kulcsa a bibliográfiai tevékenység még hiányzott. Még az sem tisztázódott, hogy a három intézmény közül melyikben kellene ezt a munkát végezni. Szórványosan és egészen ötletszerûen készült néhány kisebb-nagyobb bibliográfia, de még a két háború között is csak lelkes magánkutatók szorgalmának eredményeként jelentek meg használható irodalmi összeállítások.

Történések, levéltárosok, muzeológusok vállalkoztak egy-egy téma irodalmának fõlkutatására és rendszerezésére. A korai vállalkozások egyike volt Majláth Bála munkája, amely a milleniumi kiállítás katalógusaként jelent meg, majd önálló kiadvány formájában is kiadták.² Hasonló, de méreteiben jóval nagyobb vállalkozás volt Ballagi Aladár mûve.³

Igy aztán hosszú évtizedekig, a gyéren jelentkező várostörténeti bibliográfiák mellett a legjobb és szinte egyedüli forrás a hazai oklevélgyûjtemények, az általános magyar történeti témájú vagy szakbibliográfiák együttese maradt. Aki Budapest történetéhez közhelített, az nem nélkülözhetette – és ma sem nélkülözheti – Apponyi Sándor *Hungarica*, Szabó Károly - Stripszky Hiador *Régi magyar könyvtár*, Petrik Géza és Kozocsa Sándor *Magyar könyvészet* című jelentős irodalomfõltáró munkáját. A jeles szakbibliográfiák mint például Bartoniek Emma összeállítása a magyar történeti forráskiadványokról, Szentpétery Imre *Scriptores Rerum Hungaricarum*, Genthon Antal magyar mûvészettörténeti, Banner János–Jakabfi Imre régészeti bibliográfiája, Szinyey Magyar írók c. alapvető mûve, az ugyancsak Szinyey által gondozott folyóirat repertórium, vagy a sokat bí-

rált, de mind máig hasznosnak mondható Bodor Antal helyismereti bibliográfiája kiváló segítséget nyújtottak csakúgy, mint a kiemelkedően jelentős I. Tóth Zoltán Magyar történeti bibliográfia, vagy Kosáry Domokos Bevezetés a magyar történelmi forrásokba című modern forrásmunkák.

A várostörténeti irodalom gondozásának és föltárásának várományosa a Budapest Gyűjtemény 1904. óta nem különgyűjtemény csak mint a városi nyilvános könyvtár részlege létezik, a budapestiensák gyűjtése pedig már ennél jóval korábban megkezdődött, hiszen a városi előljáráson 1831-től már gyűjtik a budapesti vonatkozású könyveket.⁴

A rendszeres gyűjtést később a városi statisztikai hivatal vállalta magára. Gyorsan szaporodott a könyvek, folyóiratok száma főleg vásárlásból. Körültekintő gyarapítás eredményeként mind teljesebbé vált a statisztikai, pénzügyi, közigazgatási, városgazdálkodási szakirodalom.

A földrajzi leírások, útikönyvek, térképek, kisnyomtatványok, folyóiratok és a 17., 18. sz. történeti művek jelentős része pedig a levéltár könyvtárában halmozódott föl. Csaknem hiánytalanul maradtak meg az 1862. után megjelent dokumentumok, mert a fővárosi nyomda termékeiből kötelespéldányt szolgáltatottak be a levéltárnak.

A két állomány egyesítéséből alakuló könyvtárnak már csak folytatnia és bővítenie kellett a beszerzést. 1910-ben megvásárolták Vajda Albert hagyatékát, két év múlva pedig Hentaller Lajos gyűjteménye került a könyvtár birtokába.⁵ Így a korábbi módszeres gyűjtés eredményeként, valamint a hagyatékok átvételével olyan tekintélyes nagyságúra nőtt a helytörténeti állomány, hogy a könyvtár vezetősége indokoltan vélte annak különgyűjteménnyé való formálását. Az 1912–1914. évi állományellenőrzés idején valóban külön választották azt az anyagot és így formálisan is megalakult a Budapest Gyűjtemény. Messze előrelátó bölcsességgel ismerte föl a könyvtár akkori vezetősége, hogy a várostörténeti gyűjtemény mind a tudományos, mind pedig a közművelődési érdeklődést csakis így szolgálhatja. A szakrendi tárolás kialakításával is az elkülönítés fontosságát hangsúlyozták, mintegy jelezve, hogy a helytörténeti kutatás kézikönyvtárát formálták meg.⁶

Az elképzésekhez az angol könyvtárakban már évtizedek, esetleg évszázadok óta jól működő helytörténeti gyűjtemények szolgáltak jó példákkal. Később is a gyűjtési szabályzatok, a raktározási rend alakításához és minden a működéssel kapcsolatos szabályozásnál a nemzetközi gyakorlatot tartották szem előtt.

Az első évtizedek mennyiségi fejlődése volt jellemző a világháborúig. A háború éveiben, főleg a Horthy-korszakban volt tapasztalható bizonyos fokú törés, majd rövid stagnálás után a konszolidáció idején a Fővárosi Könyvtár az ország egyik jól dotált könyvtára lett és ennek megfelelően alakult a Budapest Gyűjtemény sorsa is. Gyarapításán ugyan érezhető volt némi torzulás, mert túlságosan a helytörténeti anyag beszerzésére törekedtek és elhanyagolták a szélesebb értelemben vett helyismereti dokumentumok gyűjtését. Sok ritkaságot, vagy unikális példányt szereztek be ebben az időben és úgy tűnik, hogy nem voltak vásárlási gondok. A 16–17. sz.-i általános és magyar történeti művek többsége is ekkor került a gyűjteménybe, de számos és jeles dokumentum beszerzésével együtt is féoldalal maradt a fejlődés.

A feladatokból szükségszerűen adódó eltérések mellett a könyvtárhoz hasonló volt a várostörténeti múzeum és levéltár anyagi támogatása és társadalmi megítélése is. A múzeum a tárgyi anyag, a levéltár az írásos források, a könyvtár pedig a nyomtatott dokumentumok gyűjtését és őrzését végezte. A látszólag jól elkülönített három gyűjtemény gyarapításában azonban mindig voltak átfedések. Könyvtárban, levéltárban és múzeumban egyaránt helyet kaptak azonos tartalmú könyvek, folyóiratok, metszetek, térképek, plakátok, kisnyomtatványok, fényképek stb. és mindhárom helyen növekedett a kéziratos dokumentumok mennyisége is. Ezek az átfedések szülték azt a visszatérő gondolatot, hogy a három gyűjtemény egyesítésével kellene minél hatásosabban szolgálni a várostörténet művelését. Az efajta meglátás előnyeinek és hátrányainak elemzése messze vezetne és nem is e tanulmány keretébe tartozik.

Tudomásul kell vennünk, hogy a három gyűjtemény fejlődése hazánkban így alakult. Ismeretes, hogy több országban nem így fejlődtek a helytörténeti gyűjtemények. Az angol gyűjtemények legtöbbször együtt található a kéziratos és nyomtatott, gyakran még a tárgyi anyag is. A modern amerikai gyűjtemények kialakításánál pedig szinte mindig az angol példát követik.⁷

A Budapest Gyűjtemény, mint a nyilvános könyvtár része egyre több olvasót, kutatót vonzott magához, hiszen a legkönnyebben elérhető és használható dokumentumokat kínálta az olvasóknak és a könyvtár mindenkor könnyebben volt elérhető, mint más tudományos intézmények. Éppen ezért itt vált először érezhetővé, hogy a főntebb említett könyvészeti munkák, az egyetemes történeti vagy szakbibliográfiák, már nem nyújtanak elegendő segítséget az itt fölhalmozódott anyag ismeretéhez és hogy szükség lenne olyan elemző bibliográfiákra, amelyek a Budapest Gyűjtemény állományának megismeréséhez adnának segítséget.

Az akkori személyzeti feltételek és egyéb lehetőségekhez mérten nagyszabású sorozatot indítottak el.⁸

A sorozat első kötete a nyolcvanadik évforduló alkalmából az 1848–1849-es szabadságharc irodalmát tárja föl.⁹

A második kötet néhány év múlva 1933-ban jelent meg.¹⁰ A főváros vezetősége az első fürdőügyi kiállítás és kongresszus megrendezésére készült, amelynek kapcsán nagyszabású fürdőtörténeti adatgyűjtést kezdeményezett. Hogy a fővárosi vízgazdálkodási és fürdőügyi tervet elkészíthessék, a téma irodalmának összeállítására a Budapest Gyűjtemény dolgozóit kérték föl. A kiadvány hamar elkészült és jeles példája lett annak, hogy a helyismereti bibliográfia hathatós támogatója lehet a tudományok mellett a közigazgatási és gazdasági törekvéseknek is. Más szempontból is figyelemre méltó ez a kiadvány. A szakszerűen föltárt irodalom mellett a gazdagon kínálkozó képi ábrázolások (metszetek, rajzok, fényképek stb.) lelőhely katalógusát is magában foglalja. Ez a szerény ikonográfiai kísérlet vált a folyamatosan bővíthető képkatalógus alapjává és abból a néhány száz darabból álló kis adattárból nőtt ki évtizedek alatt a nagy és fontos tájékoztató apparátus, amely napjainkban vált megközelíthetően teljessé és kiadhatóvá.

Alig néhány év múlva Buda visszafoglalásának 250. évfordulójára nagyszabású ünnepségsorozat előkészületei folytak. Már természetes volt, hogy a Budapest Gyűjtemény is részt vállal a történelmi esemény írott emlékeinek föltárásában. Kiadták a sorozat

harmadik és negyedik kötetét. Az egyik a visszafoglalás előzményeinek, az 1686. évi harcoknak és a visszafoglalást követő évek török elleni küzdelmeinek irodalmát, a másik pedig ugyancsak e kor grafikus ábrázolásait veszi számba.¹¹

A két kötet adatai elsősorban a Budapest Gyűjtemény állományából kerültek ki, de a teljesség érdekében az ismert könyvészeti munkákból — elsősorban a már említett Ballagi-féle bibliográfiából — és egyéb hazai és külföldi gyűjteményekből is vettek át adatokat.

A sorozat ötödik kötete Aquincum irodalmát foglalja magában és 1939-ben jelent meg.¹² A nem nagy terjedelmű és jól szerkesztett bibliográfiában a témával foglalkozó monografikus művek mellett a szakfolyóiratok és néhány napilap idevágó adatai is megtalálhatók. A napilapokból kikerült adatok friss tájékoztatást és máshol föl nem lelhető információt adtak az akkori ásatásokról. A bibliográfia regisztrálta a magyar archeológusok életrajzi adatait is. Az életrajzi adatok gyűjtése ezzel kezdetét vette és napjainkra kiadásra szerkeszthető állapotban több, mint százezer tételt tartalmazó életrajzi katalógus áll a kutatók rendelkezésére.¹³

A kapós bibliográfiai sorozat mellett a gyűjtemény dolgozói számos — az állomány ritkaságait, vagy egyes állománytestet, ill. tudományos tevékenységet ismertető publikációval jelentkeztek. Teljes felsorolását az 1981-ben megjelent Könyvtárak c. adattár tartalmazza.¹⁴

Az itt ismertetett bibliográfiai sorozat kötetei és a később mind céltudatosabban tervezett és elkészített bibliográfiák csupán "ujjgyakorlatok" voltak az elképzelésekben már élő Budapest Története Bibliográfiához.¹⁵ E műhelytanulmánynak beillő munkák során alakult ki, hogy milyen adattárak építése és fejlesztése szükséges a gyűjtemény minél teljesebb föltárásához. A módszertani és tartalmi követelmények is megformálódtak. Már az első kötet készítése közben kiderült, hogy a helyismereti bibliográfia hasznos jellemzője az annotáció, amely számos egyébként rejtve maradó adat megközelítését segíti elő. Egyértelműen beigazolódott, hogy a jól kiválasztott napilapok adatai is alapvető források lehetnek a várostörténeti kutatásnak. Hasznos volt a fölismerés, hogy a képi ábrázolások rangos adatokat őriznek meg a jövő számára. Ugyancsak jelentős szerepe van a helytörténeti kutatásban a helyhez kötődő neves személyiségek életrajzi adatainak.

De nem csupán módszertani tapasztalatokkal szolgált a bibliográfiai tevékenység, hanem mind markánsabban körvonalazta a témabibliográfiák korlátozott használhatóságát, azt, hogy az állománynak csupán töredékét teszik megközelíthetővé, s hogy a teljes föltárás mennyire szükséges lenne.

Mind nagyobb felelősség hárult a Budapest Gyűjteményre. A két háború között még kielégítő lehetett a szak- és témabibliográfiák kiadása, de az igények növekedésével 1945 után már nem ígért megoldást. Közvetlenül a háború után néhány évig nem lehetett nagyobb irodalomfeltáró munkába kezdeni, hiszen amikor a könyvtárak fejlesztésére is jutott a pénzből, akkor a közművelődési könyvtári hálózatot erősítették és csak az 1950-es évek elején kezdődött meg a tudományos könyvtárak és gyűjtemények támogatása. Ekkor viszont már nem csupán a Budapest Gyűjtemény rekonstrukciója, hanem annak módosított és erőteljes gyarapítása is megindult. Sor került az elmúlt évtizedek mulasztásainak pótlására. Bővült a gyűjtőkör és a korábbinál lényegesen szélesebben értelmezett

helyismereti gyűjtemény kialakításán fáradoztak. Megkezdődött az ipartörténeti, gazdasági, társadalmi, főleg a munkásmozgalmi jellegű dokumentumok gyűjtése és pótlása. De nem csupán tematikailag bővül a gyűjtőkör, hanem Nagy Budapest megalakulásával a gyűjtőköri terület is kiterjedt. Számos várost és lakott települést csatolt az 1950-es területrendezési törvény Budapesthez és ezek irodalmának pótlása nem kis feladatot jelentett.

Az 1950-es évek elején már közel 50 000 kötet könyvből, folyóiratból, térképből, több ezer plakátból és kisnyomtatványból tevődik össze a gyűjtemény állománya.

A könyvek között Budapest, valamint a közigazgatásilag csatlakozó peremtelepülések történetét, földrajzi, gazdasági, társadalmi, politikai, kulturális stb. viszonyait leíró monográfiák, rész tanulmányok és olyan általános művek találhatók, amelyek fővárosi vonatkozású adatokat tartalmaznak.

Az állomány egy részét a 17. sz.-tól napjainkig kiadott kalendáriumok teszik ki, amelyek információs értéke különösen a 17–18. sz.-ban rendkívül értékes, hiszen ebben az időben szinte egyedüli olvasmánya a tömegeknek. Ma pedig jeles forrása a néprajz, a népi életmód kutatóinak, de a gazdálkodási szokásokra, betegségek gyógyítására, a népi orvoslásra vonatkozó adatai is fölbecsülhetetlenek. A vásárok, az országos és megyei, vagy városi hatóságok, intézmények, hivatalok ismertetése ugyancsak hiánytalanul föllelhető a kalendáriumokban. Mindmáig szinte teljesen rejtve maradtak a korabeli bejegyzések, amelyek országos jelentőségű, vagy helyi eseményeket, családi vonatkozású, gazdálkodással kapcsolatos adatokat, árakat, béreket, gyógymódokat, étel és konzerválási recepteket stb. őriznek. Művelődéstörténeti kutatásunk máig is adós ezeknek az adatoknak a föltárásával. Hogy ezek az adatok milyen értékeket rejtegethetnek, arra például megemlíthető az az 1664. évre kiadott kalendárium, amelynek bejegyzéseiben napról-napra nyomon követhetjük Zrínyi Miklós eszéki hadjáratának mozzanatait. A hadvezér egyik tisztjének följegyzései Zrínyi halálának és temetésének körülményeit is rögzíti és a szöveg alapos elemzése figyelemre méltó történelmi adalékkal szolgál mind a hadjárat, mind pedig a hadvezér halála körül kialakult mendemondák tisztázásához.

Ugyancsak említésre érdemes a megközelítően teljesnek mondható fővárosi iskolai és egyéb oktatási intézmények értesítőiből, órarendjeiből, évkönyveiből álló anyag, amely elsőrendű forrása a főváros oktatásügyével foglalkozó kutatóknak.

Hasonlóan gazdag az egyéb kulturális intézmények, gazdasági, társadalmi, politikai szervezetek, hivatalok stb. működésére jellemző nyomdatermékek, mint például a vállalati alapszabályok, éves és távlati tervek, beszámolók, termelési adatok, propaganda kiadványok stb. együttese. Keresett és sokat használt dokumentumok a telefonkönyvek, címtárak és egyéb adattárak, csakúgy, mint a hiánytalanul együtt található fővárosi tervek, költségvetések, zárszámadások, jelentések, statisztikák.

A nyomdatörténeti szempontból érdekes könyvek közül az 1800-ig megjelent idegen nyelvű és az 1848-ig kiadott magyar nyelvű budai vagy pesti nyomdában készült művek is együtt találhatók.

A város leírását, egy-egy városrész ismertetését, hangulatát idéző szépirodalmi művek, valamint a városhoz születés, vagy munkásság jogán kötődő neves személyiségek életrajzát ismertető könyvek nem elhanyagolható részét teszik ki a gyűjteménynek.

A kéziratos dokumentumok közt elsősorban naplók, családi vagy testületi följegyzések, kronológiák, nyomtatásban meg nem jelent történelmi tanulmányok, gyárak vagy üzemek története található. Közte számos rendkívüli érték is előfordul. Itt található Brunsvik Teréz naplógyűjteménye, Luprecht Ferenc által indított parókia történet, Max Félix Paur 1830-as években keletkezett vázlatgyűjteménye, Mezösy László huszártiszt 1848–49-ben írt naplója. Valamennyi értékes várostörténeti adatot őriz az utókor számára.¹⁶ Különösen az utolsó évtizedben sok gyártörténeti kéziratos tanulmány került a gyűjtemény birtokába. Ezek nagyobb részben ismert adatok összegzésére vállalkoznak, de számos új adalékot is magukban hordoznak és ezek mindenképpen alkalmasak a továbbkutatásra.

Folyóiratokból, hírlapokból csak a "Budapest profilúak" kerülnek a gyűjteménybe, de a 17–18. sz. országos periodikái, – amelyek fővárosi adatokat is bőven tartalmaznak – természetesen megtalálhatók csakúgy, mint a barokk vagy a reformkor, ill. a szabadságharc periodikái. A kiegyezés utáni folyóirat és hírlapanyagot már csak válogatva gyarapították.

Az 1950-es évek elején közel 10 000 darabból állt a szöveges és illusztrált plakátokból álló részleg, amelyből különösen gazdag a Tanácsköztársaság anyaga. Ugyanebben a részben kereshető a meghívók, gyászjelentések, prospektusok, árjegyzékek, reklámanyagok sokasága és ebből kiemelkedő értéket képvisel az 1848–1849-es szabadságharc alatt megjelent röplapok és egyéb nyomtatványok együttese. Különösen a 18–19. sz.-i de a modern kisnyomtatványok is gyakran használt dokumentumai a várostörténeti kutatásnak.

Közel hétszáz darabból állt a metszetgyűjtemény, amelyet néhány evvel a főlszabaldulás után a felügyeleti szerv utasítására a Budapest Történeti Múzeumnak adtak át és ott másod és harmad példányként vették állományba. A gyűjtemény szerves részét képező metszetek között számos olyan is akadt, amelyet a Budapest Gyűjtemény állományában lévő 17–18. sz.-i könyvből emeltek ki, így a nagymúltú gyűjteményen nehezen gyógyuló sebet ejtettek.

A hétszáz darabból álló térképtárban a kéziratos és korai nyomtatású ritkaságok mellett minden korból föllelhetők a katonai, turisztikai célt szolgáló dokumentumok csakúgy, mint a városrendezési, csatornázási, gázvezetési, úthálózat bővítési és más közművesítési munkákhoz készült munkatérképek.

Már a gyűjtemény kialakításának kezdeti szakaszában mevetették az alapját egy újság és folyóirat cikkekből álló tárnak, amely különösen a Budapest Története Bibliográfia megjelenése előtt tett jó szolgálatot!¹⁷

A sokrétű és nagy mennyiségű dokumentum föltárása hagyományos módon, csupán a katalógusok segítségével már nem volt elegendő. Az olvasói érdeklődés és a várostörténeti kutatás erősödése mellett félreérthetetlen jelei mutatkoztak arra a szándékra, hogy Budapest történetét újra írják. A korábbi várostörténetek valóban nem feleltek meg sem a politikai, sem a társadalmi vagy tudományos követelményeknek azon túl, hogy valamennyi töredékesen maradt az utókorra.

A több irányból fakadó igény is a Budapest Története Bibliográfiájának elkészítését sürgette. A gyakorlat tehát már valósággal kikényszerítette a minden eddiginél telje-

sebb irodalomföltáró munkát, a könyvtár gyakorlatilag már megbékélt a bibliográfiai műhely kialakításának gondolatával, amikor 1952-ben megjelent a Minisztertanács határozata a könyvtárak feladatairól.¹⁸ Így már jogilag is a helyismereti tevékenység egyik otthonává tették a könyvtárakat.

A rendelet után várható változásokkal, valamint a könyvtárak feladataival és lehetőségeivel a Szeged bibliográfiájának tervezése kapcsán Reguly Ernő foglalkozik.¹⁹ Tanulmányában megállapítja, hogy mind az egyetemi oktatás támogatására, mind pedig egyéb kulturális követelmények támogatására, de gazdasági és társadalmi szükségszerűségekből is fontos feladat hárul a könyvtárakra a helyismereti tevékenység kapcsán.

Ugyanezt a problémát lényegesen nagyobb távlatú áttekintésben a magyar bibliográfiai tevékenység történeti helyzetképébe beleépítve, a bibliográfiai tevékenység valamennyi fontos elvi és gyakorlati kérdés elemzésével kapcsolatban tárgyalja Módis László a Tiszántúl bibliográfiáról írt vitaanyagának szánt tervezetében.²⁰

A szerző e tanulmányában nem csupán a Tiszántúl bibliográfiájával foglalkozik, hanem a Nemzeti Bibliográfia élesztésén is fáradozik. Szerves kapcsolatot vél teremteni a tájbibliográfia és a magyar nemzeti könyvészet között. Távlatokban pedig a teljes magyar helyismereti irodalom föltárására gondol.

A vitaanyagban ismertetett és a túlzásoktól nem mentes elképzeléseket, valamint a megvalósíthatatlanságig túlméretezett anyaggyűjtési tervet az érintett könyvtárosok idegenkedve fogadták. Azt az alapgondolatot, amely szerint minden megyei és regionális feladatokra kijelölt könyvtár kötelessége a hozzá tartozó terület irodalmának ápolása, senki sen tagadta. Egyértelművé vált, hogy ezek a gyűjtemények a birtokukban lévő állomány gyarapításával, föltárásával, a helytörténeti kutatás fontos bázisai lehetnek, hiszen jószerével addig nem, vagy csak alig művelt feladatok életre keltése volt a cél.

Később, a tanulmány lényegét minden helyismereti tevékenységet érintő tervezet, vagy javaslat átvette, továbbfejlesztette. Sőt ennek szellemében néhány városi könyvtárban máris belevágtak a munkába. Ezek a vállalkozások azonban elhamarkodottak voltak, olykor irreálisan nagyvonalúak. Tapasztalat híján nem jól terveztek, nem mérték föl a várható munka nagyságát, nem számoltak azzal, hogy egyetlen ember már képtelen a feladattal megbirkózni. Arra, hogy jó szervezett munkaközösséget hozzanak létre, nem volt lehetőség. A kezdeti sikertelenségeket még hangsúlyozta az akkor már kialakuló elképzelés, miszerint több ezer hazai folyóirat földolgozásával egyszeri átnézéssel az egész ország helyismereti irodalmának regisztrálását kellene elvégezni. Ez a szándék mindmáig megvalósíthatatlan maradt.

A tervezésből Budapest sem maradhatott ki, hiszen a megyei és más vidéki könyvtáraknál jelentkező követelmény hasonlóan vagy talán még fokozottabban fogalmazódott meg a fővárosban. Ide koncentrált a gazdasági, társadalmi, politikai és művelődés-irányító szerep, amely az ország életében fontos volt. Helyismereti gyűjteménye hazai, de még nemzetközi vonatkozásban is tekintélyes volt. Várható volt tehát, hogy itt indul meg legelőször a bibliográfiai tevékenység, amely országosan is példát mutató lehet.

Az előkészületek nem sokáig meg is kezdődtek. A tervezést alapos fölkészülés előzte meg. A hazai könyvészeti munkák elemzése, a korábbi bibliográfiai műhelymunkák és a külföldi szakirodalom tanulmányozása egyaránt példákkal szolgált. Ismert volt már ekkor

Berlin bibliográfiája.²¹ A hetedik évébe lépő vállalkozás kereteiben a Német Demokratikus Köztársaság fővárosának könyvekben és periodikákban közölt irodalmát gyűjtötte egybe. Meglehetősen önkényes csoportosításban havonta füzet formájában jelent meg az adattár, amelynek számos hiányossága mellett a legszembetűnőbb az volt, hogy csak a kurrens adatok közlésére szorítkozott és a retrospektív irodalom föltárását nem is ígérte. Használható ötleteket még így is adott.

Sokkal figyelemre méltóbb és sok követhető példát kínált a Bécs város bibliográfiája.²² Ez a mű 1952-re már négy kötetet számlált és a válogatott anyag már tizenhét-ezer tételt tartalmazott. A több év gyűjtését tartalmazó kötetek tematikája is rendezet-tebb lehetett már, mint a Berlin bibliográfiáé, de más lényeges eltérés is volt a két mű között, föltétlenül a bécsi munka javára. A címelírások ugyan nem annotáltak, de a bécsi gyűjtemény teljes állományának bemutatására törekszik. A várostörténeti könyveket és az 1800 előtti periodikák cikkeket veszi számba. Tematikai, tartalmi, formai megoldásaival, érényeivel és hiányosságaival együtt számos jó ötletet adott a hazai tervezéshez. Legfőbb tanulságul talán az szolgál, hogy bármilyen nagy szaktudás és szorgalom birtokában sem képes egy ember ekkora feladatot jól teljesíteni és ez Gustav Gugitz-nak sem sikerülhetett.

A tervezés és fölmérés időszaka után indult be a munka.²³ Az első lépéseket 1954-ben tették meg. A könyvtár különböző osztályairól verbuvált munkaközösség látott az adatok gyűjtéséhez, majd egy év múlva, amikor kiderült, hogy ez a szervezeti forma nem megfelelő, létszámban megerősítették a Budapest Gyűjteményt, így folytatódott az adatgyűjtés. Többször módosultak a tervek, elképzelések és közben mind teljesebbé vált a földolgozandó folyóiratok jegyzéke és az is bizonyossá vált, hogy a könyvanyag föltárásánál a Budapest Gyűjtemény állománya a legteljesebb alapot képezheti. A tervben elsősorban tehát a mintegy 50 000 kötetes könyvállomány a kisnyomtatványtár, a folyóirat és hírlap kiadványok²³ és egyéb dokumentumok, valamint a Fővárosi Könyvtárban található budapesti és országos jelentőségű folyóiratok analizálása szerepelt. Különösen sokat ígért az 1100 féle folyóirat, amelyből nagyrészt addig föltáratlan adatok kerültek elő. A gondos válogatásnak köszönhető, hogy egyetlen jelentős korszak sajtója sem maradt ki, s hogy a teljesség minél inkább megközelíthető legyen, ebben az esetben más hazai gyűjtemények állományát is figyelembe kellett venni. A Szabó Ervin Könyvtár állományából hiányzó, vagy hiányos folyóiratok feltárását az Országos Széchenyi Könyvtár hírlaptára tette lehetővé, de számos munkásmozgalmi vonatkozású periodikát az akkori Munkásmozgalmi Intézet bocsátott a bibliográfusok rendelkezésére.

Az elképzelt bibliográfia magában foglalja a kezdeti időktől 1950-ig – Nagy Budapest megalakulásáig – terjedő időszak válogatott irodalmát. Teljességre törekedni lehetetlen lett volna, hiszen a Budapest Gyűjtemény állománya is korlátozott nagyságú volt, de a kiszemelt folyóiratok is csupán kisebb hányadát tették ki a hazai periodika állománynak. Az idegen gyűjtemények teljes könyvanyagát és egyéb dokumentumait, valamint a mellőzött folyóiratokat is föltárni beláthatatlan ideig tartó munka lett volna. Nem került a kiadandó bibliográfiába a várost ábrázoló képanyag, az életrajzi és arckép katalógusok és a szépirodalmi művek budapesti vonatkozású adata sem.

A feldolgozásra váró anyag így is csaknem reménytelenül nagy volt, hiszen a folyóiratok közt több évtizeden át élő is volt. A közel tíz évig tartó adatgyűjtő munkát Zoltán

József osztályvezető irányította. Megkezdődött a szerkesztés és az első kötet nyomdai munkálatainak is közelébe jutottak, amikor Zoltán József váratlanul meghalt. A bibliográfia adatkiegészítését és szerkesztését a Budapest Gyűjtemény dolgozói az eredeti elképzeléseket részben módosítva tovább folytatták és 1963–1973 között mind a hét kötet nyomdai gondozását is elvégezték.

Az első kötet a város korai történetével foglalkozik, az 1686-ig terjedő korszak irodalmát regisztrálja tematikus rendezésben. A további kötetek az 1686–1950 közötti időszak irodalmát foglalják magukban a következő nagy fejezetekben: Városleírás, városfejlődés – Gazdaság – Társadalom – Politika – Kultúra – Mutatók.

Értékelése különböző volt. Az egyik szélsőséges ítélet – tagadva a nyomtatott dokumentumok történeti forrásértékét is – fölöslegesnek, a másik végletes ítélet pedig csaknem egyedüli kútfőnek kiáltotta ki. A gyakorlat igazolta, hogy a várostörténeti kutatás egyik fontos eszköze, és tudományos értéke mellett kiemelhető, egy a közművelődési szinten érdeklődő olvasónak is elfogadható kalauza lett. Közismert, hogy a bibliográfia nem hiányzik egyetlen nagyobb könyvtár tájékoztató apparátusából sem és az iránta megmutakozó külföldi érdeklődés sem elhanyagolható.

A bibliográfia készítése közben gazdagon áradt a képanyag és egyéb adatok sokasága, amelyek mintegy "melléktermék"-ként már korábban elkezdett, vagy éppen ebből a munkából eredően megalapozott adattárrá nőttek. Így vált számottevő tájékoztató eszközzé a képkatalógus, amely a könyvekben, folyóiratokban és egyéb nyomtatványokban megbúvó képek leírásával foglalkozik. Ugyancsak tekintélyes adattárrá növekedett a születés, vagy munkásság jogán Budapesthez kötődő neves személyiségek életrajzi adatait tartalmazó életrajzi és arckép katalógus.

Egyéb adattárak is kialakultak, így például a szerzői álnév-katalógus, a kronológia, a szépirodalmi katalógus, a budapesti utcanevek kereszt-katalógusa stb., de ezek egy része idővel elsorvadt, fölöslegessé vált, vagy további építése abbamaradt.²⁴

Ezek közül a "melléktermékek" közül a legnagyobb érdeklődés minden időben a képkatalógus iránt nyilvánult meg, amely a gyűjtemény legtöbbet használt tájékoztató eszköze volt. Éppen ez az érdeklődés szorgalmazta a nyomdai kiadását.

A modern történeti kutatás igazolta, hogy a kép a múlt megismerésének fontos eszköze.²⁵ Forrásértékű adatot szolgáltat számos tudományágak, elsősorban pedig a történeti, helytörténeti kutatásnak. A metszetek, rajzok, fényképek olykor az írásos anyagnál is becsebb és pontosabb fölvilágosítást nyújtanak a kutató számára. Egy-egy metszeten rajzon vagy fényképen nyomon követhető a városkép változása, a művészet, technika fejlődése, a társadalmi élet változásai, a népszokások, a viselet, a lakáskultúra, az életmód, az eseménytörténet mozzanatai stb. A nyomtatott képkatalógusok, az ikonográfiák tehát nélkülözhetetlenek a különböző tudományos területen kutatóknak, de bőséges támogatást adnak a könyvkiadáshoz, az iskolai oktatáshoz, a filmgyártáshoz, a televíziózáshoz és még sok egyéb népművelő és ismeretterjesztő munkához, de hasznos tájékoztatója a lakóhely múltja iránt érdeklődő olvasónak is.

A kép azonban nem csupán a múlt megismerésének eszköze, hanem a mai társadalmi és gazdasági életnek is megközelítően hű tükre. Rögzíti a mai városképi változásokat, a városfejlesztési törekvéseket, sokoldalúan föltárja az ipar, a közlekedés városfor-

máló tendenciáit, megőrzi a most uralkodó építészeti törekvéseket, dokumentálja korunk emberének életformáját, vagyis a múlt megismerése mellett napjaink ismeretét gazdagítja, és mindenekelőtt a mátt megőrzi a jövőnek.

A városkép föltárásának szándéka már a régi időkben sem volt ismeretlen hazánkban. A 19. században különösen élénk érdeklődés mutatkozott a képi ábrázolások iránt. A látvány rangját Romer Flóris és Bubics Zsigmond is fölismerte és szándékukban állt Budapest, ill. a hazai városok képeit összegyűjteni.²⁶ Elképzelésük jobbára csupán szándék maradt, de a töredéknyi eredmény is megerősítette állításukat, hogy a kép forrásértéke a szöveges adatokéval azonos. Romer Flóris elképzeléseit Rózsa György Pest–Buda metszeteit leíró ikonográfiájával valósította meg.²⁷ Több mint háromszáz év; 1493–1800 között nyomtatásban megjelent városképi ábrázolások gyűjteménye becses tára a kutatásnak.

Egy nagy várost ábrázoló teljes képanyag föltárása szonban mind a hazai, mind a külföldi irodalomban ismeretlen volt korábban. 1982-ben a Budapest Gyűjtemény összeállításban elkészült a Budapest Története Képekben. . . c. kiadvány, amely a legkorábbi időktől 1980-ig nyomtatásban megjelent budapesti vonatkozású képeket tartalmazza.

A közel 100 000 tételes képkatalógus kéziratban már hosszú ideje jó szolgálatot tett a tájékoztató munkában. Kiadását csakúgy, mint korábban a Budapest Története Bibliográfia kiadását a Fővárosi Tanács támogatta és az első kötet 1982-ben megjelent.²⁸

A képkatalógus alapját a korábban említett fürdőügyi bibliográfia készítése közben előkerült képanyag képezte. Az akkor csupán néhány száz cédulából álló katalógus csak a 17–19. sz.-i könyvek metszeteinek és rajzos anyagának összegyűjtését vállalta. A következő két évtizedben tovább növekedett a képkatalógus és már számba vette a fényképeket is. Határozott továbbfejlesztésre akkor még nem volt sem elképzelés, sem pedig lehetőség. Kiegészítésre csak 1955 után a bibliográfiai munkálatok idején kerülhetett sor, amikor rögzítették a gyűjtemény könyveiben, folyóirataiban található ábrázolásokat függetlenül attól, hogy melyik korban és milyen műfajban készültek azok. Az 1970-es évek elejére a katalógus már mintegy 20 000 kép leírását tartalmazta.

Az így rögzített anyag azonban még mindig csupán adathalmaz volt. Hiányzott a tematikai tagolása, elrendezése ötletszerű volt. Még a formai jegyek jelölését szolgáló címléírások is pontatlanok voltak. A kép azonosításához szükséges adatok, valamint a kiegészítő annotációk annyira esetlegesek és szubjektívek voltak, hogy a képkatalógus csak "belső használatra" volt alkalmas.

Kiegészítésére és szerkesztésére csak 1974-ben került sor. A bibliográfiához hasonlóan nagy vállalkozás során a most már tervszerű föltárás eredményeképpen újabb 90 000 kép adatainak leírása vált lehetővé. Különösen sok jó kép került elő a 400 féle hazai folyóiratból.

A gyűjtő és szerkesztő munka párhuzamosan folyt és rendkívül nagy terhet rótt a bibliográfusokra, akiknek munka közben kellett a szükséges szakmai ismereteket is elsajátítaniuk. Hogy biztos kézzel nyúlhassanak az anyaghoz, az ikonográfia készítéséhez szükséges szakmai ismeretek mellett bizonyos fokú művészettörténeti jártasságra is szükségük volt. Ismerniük kellett a föltárt képek történeti és földrajzi azonosításának mód-

ját, a grafiaki eljárásokat, a sokszorosítási technikát, a művészeti stílusokat, stílusváltozókat, de a fényképezés történetében való jártasságot sem nélkülözheték.

Az adatgyűjtés során minden nyomtatásban vagy bármilyen sokszorosító eljárással és bármikor megjelent kép leírása megtörtént. A művészi kivitel nem volt meghatározó szempont. A kép adatai részben a címleírásban, részben pedig az annotációban található. Itt keresendő a pontos cím, a lelőhely, a kép mérete, műfaja (M – metszet, Fe – festmény, R – rajz, F – fénykép,) tájolása, színe, az ábrázolás ideje, helye, a kép tartalmának leírása, a látható objektum, vagy esemény magyarázata stb. Utalás történik arra is, hogy a kép eredeti nyomat, vagy reprodukció, és ha ilyen van, a képre vonatkozó irodalom is itt található.

Az adattár tematikai rendezése már a gyűjtéssel párhuzamosan elkezdődött. A földrajzilag nagyobb egységektől a kisebb felé haladva előbb a teljes városképek, majd azok részletei következnek. Így került együvé a kerületeket, majd az utakat, utcákat, tereket, ezután pedig az egyes épületeket ábrázoló képanyag. A több évtizedes munka és a képkatalógus tematikájának ismertetése a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1977–1978. évi évkönyvében olvasható.

Az 1982-ben megjelent első kötet a látképeket, utak, utcák, terek, kertek, parkok, temetők, lakóházak, valamint a köztéri szobrok, díszkutat és emléktáblák képeit regisztrálja. A második és harmadik kötet a szociális épületek mellett a sportlétesítmények képanyagát is számba veszi. Az első három kötetben fért el tehát a városképet bemutató illusztrációk gyűjteménye, a negyedik kötet pedig a politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális eseményekről hírt adó képeket foglalja magában.

Az anyaggyűjtés és szerkesztés 1980. év végén lezárult. A további kötetek kiadását már csupán sanyarú gazdasági helyzetünk akadályozhatja meg.

A Budapest Gyűjteményben folyó forrásfeltáró tevékenység napjainkban válik teljessé. A legfontosabb adattárak, amelyek évtizedek óta növekednek, egymás után válnak nyomdai kiadásra alkalmassá és így a lehető legszélesebb körben segítik a kutatást.

1981-től megjelenik a gyűjtemény gyarapodásának föltárásából származó adattár is, amelyben a bibliográfia, a képkatalógus kiegészítése, valamint az életrajzi és arckép katalógus éves pótlása található.

A kurrens adatok föltárása részben az azévi könyvekből és más nyomtatványokból, részben pedig a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár állományából kiválasztott 600 féle hazai folyóiratból történik.

Megszerkesztve és bármikor kiadható állapotban van a Budapest Története Bibliográfia 1950–1980 közötti időszak irodalmából készült pótlás és hasonló állapotban van az arckép és életrajzi katalógus retrospektív anyaga.

A naprakész tájékoztatás lehetősége tehát megvalósult a Budapest Gyűjteményben, ahol olyan közösség alakult ki, amely mind a szerkesztési, mind pedig a kiadói munkát elvégzi.²⁹

Joggal merülhet föl a kérdés, hogy a pótlással együtt százötvenezer tételes bibliográfia, a hasonló nagyságú képkatalógus vagy az ezeknél még terjedelmesebb arckép és életrajzi katalógusok adatait nem kellene-e számítógép segítségével tárolni?

Hogy a gépesítés milyen előnyökkel járhat, erre a kérdésre elsősorban az angol gyűjtemények példája lehet a válasz. Itthon egyelőre csupán az bizonyos, hogy a Budapest Gyűjtemény munkájával igen sok időt takarít meg a kutatóknak. Az is valószínű, hogy a hagyományos módszerrel föltárt adatokat nem lesz nehéz a modernebb megoldást kínáló gépbe táplálni — ehhez csupán anyagi támogatás és a gép nyelvét értő bibliográfus kell.

Jegyzetek

1. Felhő I.: Budapest Fővárosi Levéltára. Ismertető Bp., 1973.
Kiss L.: Múzeumok. (Intézményi adattárak) Bp., 1975.
Berza L.: Könyvtárak. (Intézményi adattárak) Bp., 1981.
2. Majláth B.: Budapest történetének irodalma (1493—1700) Bp., 1886.
3. Ballagi A.: Buda és Pest a világirodalomban 1473—1711. Bp., 1925.
Ballagi Aladár művének első kötete a főváros kiadásában jelent meg. A második kötet kéziratát a Budapest Gyűjtemény kiadásában készülő Buda és Pest 1686. évi visszafoglalásának egykorú irodalma. . . c. bibliográfiához a szerző családja még átengedte. A kézirat később visszakerült a családhoz és a háború alatt megsemmisült. Pótolhatatlan veszteség, mert alig képzelhető, hogy Ballagi útját ismét bejárva évtizedeket töltsön valaki Európa könyvtáraiban, hogy a pesti és budai vonatkozású forrásokat fölkutassa.
4. Remete L.: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár története. Bp., 1966.
5. A Hentaller könyvtárról. Fővárosi Könyvtár Évkönyve 1912.
6. Kremmer D.: Budapest Gyűjtemény. Fővárosi Könyvtár Évkönyve 1912.
7. N. Harald: The administration of local studies collections in Great Britain and Northern Ireland. J. Libr. vol. 8. 1976. No 4.
Gruttenden, Philip C.: Local history resource centers. Library Association Record vol. 77. No 8.
Erney, Richard — Hem, F. Gerald: Wisconsin's area research centers. American Libraries vol. 3. 1972. No 2.
8. Fővárosi Nyilvános Könyvtár bibliográfiai munkálatai 1—5.
9. Buda és Pest a szabadságharc idején 1848—1849. A 80. évforduló alkalmából. Bp., 1929.
10. Budapest fürdőinek és gyógyforrásainak irodalma. Összeáll.: Kelényi B. Ottó — Szász Béla Bp., 1933.
11. Buda és Pest 1686. évi visszafoglalásának egykorú irodalma. 1683—1718. Bp., 1936.
Buda és Pest grafikus ábrázolásai a visszafoglalás korában. 1683—1718. Bp., 1937.

12. Aquincum irodalma Bibliographia—Aquincensis. Összeáll.: Kelényi B. Ottó — Szász Béla Bp., 1939.
13. Életrajzi katalógus kb. 80 000 tételes adattár, amely egyelőre kéziratos formában használható a Budapest Gyűjteményben.
14. Az 1/3. tétel alatt idézett mű.
15. Budapest Története Bibliográfia 1—7. kötet. Főszerk.: Zoltán József szerk.: Berza László Bp., 1963—1974.
16. Brunszvik Teréz kéziratos hagyatéka 1796—1858. Német, francia és angol nyelven 32 kötet napló, 32 kötet vegyes följegyzés és irat, valamint 2 téka töredékes följegyzés.
Luprecht F.: Historia Parochiae S. Annae in Aquatica. Buda, 180?—1843. Egykorú kézirat (több kéz írása).
Mezősy L.: 1848-iki levelek. 1848—1849. Kéziratos napló.
Paur, Max Felix von Originalskizzen aus Ungarn. Pest, 1837—1839. Ceruza és tusrajzok.
17. 2042/1952. MT sz. rendelet a magyar könyvtári hálózat kiépítéséről és a könyvtárak feladatairól.
18. Reguly E.: Szeged bibliográfiájának tervezete. Szeged, 1954.
19. Módis L.: A tiszántúli bibliográfia s általában a tájbibliográfia kérdései. Debrecen, 1954.
20. Unser Berlin in Buch und Zeitschrift. Berlin, 1954 — folyamatosan füzet alakban megjelenő várostörténeti bibliográfia. A havonta megjelenő füzetek anyaga tíz témakörre bontva található.
21. G. Gustav: Bibliographie zur Geschichte und Stadtkunde von Wien. Wien, 1847—Évenként megjelenő bibliográfia.
22. Zoltán J.: Budapest története bibliográfiájának tervezete. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve 1949—1954.
23. Budapesti újságszelvények gyűjteménye. Fővárosi Könyvtár Évkönyve 1913.
24. Több százezer adatot tartalmazó kronológia, a Gulyás Pál által összeállított írói álnévlexikon méretének többszöröse halmozódott föl a Budapest Gyűjteményben. Ezek építése abbamaradt. Ugyancsak félbemaradt a fővárosi vonatkozású rendeletek mutatója és az utcanévek változását regisztráló összeállítás.
25. Berza L.: Tervezet a Budapest története képekben. . . c. várostörténeti képkatalógus tematikájához. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve 1977—1978.
26. Romer F.: A régi Pest. Bp., 1873.
Bubics Zs.: Magyarországi várak és városoknak a M.N. Múzeum könyvtárában létező fa és rézmetszetei. Bp., 1880.
27. Rózsa Gy.: Budapest régi látképei (1493—1800.) Bp., 1963.
28. Budapest Története Képekben . . . képkatalógus 2. köt. Főszerk.: Berza László Bp., 1982.
29. Berza L.: Budapest Gyűjtemény. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve. 1974—1976.

LASZLÓ BERZA

**ERFORSCHUNG VON STADTGESCHICHTLICHEN QUELLEN
IN DER BUDAPEST-SAMMLUNG
DER HAUPTSTÄDTISCHEN ERVIN SZABÓ-BIBLIOTHEK**

Die Studie erörtert die bibliographische Tätigkeit der Budapest-Sammlung der Hauptstädtischen Ervin Szabó – Bibliothek.

Der Sammelbereich der drei stadtgeschichtlichen Sammlungen – Historisches Museum der Stadt Budapest, Archiv der Hauptstadt Budapest und die Budapest-Sammlung – und deren Gestaltung, als Antezedenz.

Die Budapest-Sammlung ist berufen die gedruckten stadtgeschichtlichen Dokumente zu verwahren und zu erschließen. Die Sammlung der Budapestensi erfolgt schon seit 1831 systematisch, damals noch beim Magistrat der Hauptstadt, sodann im Hauptstädtischen Statistischen Amt. Der Bestand vermehrte sich durch die Einlieferung der städtischen Publikationen und den Ankauf bedeutender Verlassenschaften. Bis 1909 häufte sich eine beträchtliche Menge von Büchern an, somit war die Zeit gekommen eine selbständige städtische Bibliothek zu errichten, was im Jahr 1909 auch erfolgt ist. Kaum fünfzehn Jahre später mußte innerhalb der Bibliothek die damals schon beträchtliche Sammlung zu einer selbständigen Abteilung entwickelt werden.

Zur Ausgestaltung der Budapest-Sammlung dienten die damals bekannten, modernsten englischen und andere Bibliotheken des Westens als Vorbild. Die seinerzeitige Bibliotheksleitung stellte sich die Gestaltung der Sondersammlung, deren Lagerungsordnung und Tätigkeit mit weiser Voraussicht als die einer stadtgeschichtlichen Handbücherei vor.

Die Jahre nach dem Ersten Weltkrieg brachten einen raschen Zuwachs des Bestandes und die Erschließung der immer reicher werdenden stadtgeschichtlichen Literatur wurde ebenfalls aktuell. Zwischen 1919 und 1939 erschienen auch heute noch gut brauchbare Bibliographien, die sich noch nicht die Erschließung des gesamten Dokumentenmaterials zum Ziel setzten, doch betonten sie schon damals auch deren Notwendigkeit.

Zu dieser großangelegten – auch in internationaler Relation beträchtlichen – Arbeit vermochte sich nur ein wohlorganisiertes Team zu entschließen. Nach den zu Beginn der 1950er Jahre durchgeführten Vorstudien begann nach einigen Jahren die Datensammlung und deren Zusammenstellung. Zur Grundlage der Sammlung diente die damals schon aus fünfzigtausend Bänden und einer Unmenge von sonstigen Druckschriften bestehende Budapest-Sammlung.

Als Ergebnis einer zehnjährigen Arbeit kam die aus hunderttausend Posten bestehende Bibliographie zustande, die eine Auswahl von gedruckten Quellen bezüglich

de Geschichte von Budapest ist. Zwischen 1963 und 1973 ist sie in sieben Bänden erschienen. Der erste Band umfaßt die Literatur von den Anfängen bis zum Jahr 1686, die Literatur der Periode von 1687 bis 1950 ist in den weiteren Bänden in folgender thematischen Gliederung zu finden: Stadtentwicklung, Stadtbeschreibung – Wirtschaft – Gesellschaft – Politik – Kultur – Indizes.

Auch die Sammlung der Angaben der bildlichen Darstellungen, die im Laufe der Datensammlung zur Bibliographie der Geschichte von Budapest aus den Quellen zum Vorschein gekommen sind, ist erfolgt. Die Beschreibung der in Druck erschienenen Kupferstiche, Fotos und mit anderen Vervielfältigungsverfahren hergestellten Abbildungen (über hunderttausend Posten) enthält die Serie Budapest története képekben... (Die Geschichte von Budapest in Bildern...). Die nach 1950 publizierten Angaben sind im Karteisystem der Budapest-Sammlung vorzufinden, die seit 1981 gefundenen Dokumente werden hingegen in jährlicher Zusammenfassung veröffentlicht.

Im Rahmen der Sammlung wurde also eine bibliographische Werkstatt entwickelt, die zur umfassenden und raschen Erschließung der stadthistorischen Dokumente geeignet ist.

A BUDAPESTI TÖRTÉNETI MÚZEUM ADATTÁRÁNAK INTÉZMÉNYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYE ÉS A KÖZELGŐ MÚZEUMI ÉVFORDULÓK*

Múzeumunk a főváros történetével, tárgyi emlékeivel foglalkozik, megemlékezve a jelentős történelmi eseményekről. Saját múltjával kevésbé foglalkozik, pedig története a főváros történetének része. A közeli évek azonban több évfordulót jeleznek, amelyek figyelmünket rá kell irányítsák múzeumunk múltjára. A következő öt év évfordulói:

- 1986: Nagy Lajos néhai igazgató halálának 40. évfordulója.
- 1987: Intézményünk fennállásának centenáriuma. Nagy Lajos születésének 90., Schoen Arnold, a Kiscelli Múzeum egykori igazgatója születésének 100. évfordulója.
- 1988: ebben az évben lesz 100 éve annak, hogy a Krempel-malomban megnyílt az aquincumi kiállítás. Kuzsinszky Bálint, A Fővárosi Múzeum első igazgatója halálának 50., Horváth Henrik, a középkori gyűjtemények megteremtője és vezetője születésének 100. évfordulója.

Ezek az évfordulók arra készítetnek bennünket, hogy számba vegyük gyűjteményeinket, a megemlékezés lehetőségeit, s egyúttal vázoljuk a további feladatokat is.

Mint ismeretes, Adattárunk régészeti vonatkozású gyűjteményének előzménye az 1950-es évek végén, Patek Erzsébet, majd Nagy László vezetésével alakult Leletmentő és Adatgyűjtő Csoport. Néhány év múlva azonban szervezeti változások miatt más formában, szűkebb feladatkörrel működött. Az adattári tevékenység ismét önálló szervezeti formában és a régészeti adattári tevékenység mellett az intézménytörténeti gyűjtési körrel kibővítve, 1977-ben indult meg. Mielőtt az intézménytörténeti gyűjtemény ismertetésére rátérnénk, tekintsük át röviden múzeumunk történetét:

1887. október 20-án kelteződött – Gerlőczy Károly alpolgármester javaslata alapján – Kammermayer Károly polgármester határozata a Fővárosi Múzeum létrehozására. 1888-ban, a Krempel-malom egyik bérelt szobájában megnyílik az első kiállítás. Ezt megelőzően 1885-ben, tehát ez évben 100 éve, a Múcsarnokban állították ki először a fővárosi régészeti leleteket. 1894–95-ben felépül az Aquincumi Múzeum. 1899: a Főváros Tanácsa ki nevezi Kuzsinszky Bálintot igazgatónak és megbízza a Fővárosi Múzeum megszervezésével. 1907-ben megnyílik a városligeti épületben a Fővárosi Múzeum kiállítása. 1902-ben a középkori kőemlékek a Halászbástya toronyhelyiségébe kerülnek, s itt nyílik meg a Kőtár-kiállítás 1932-ben. 1936-ban az intézmény nevét Fővárosi Múzeumról Székesfővárosi